

Kurum	: Işık Üniversitesi
Başlık	: Prof. Dr Ahmet Demirel Bir Yüzyıl Sonra Birinci Meclis ve Ulusal Egemenlik
Konuşmacılar	: Ezgi EREL, Prof. Dr. Ahmet DEMİREL, Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN
Video Adresi	: https://youtu.be/eSvmD-hRm_A
Yayın Tarihi	: 28.04.2022

Ezgi Erel: Sayın Rektörüm, Sayın Hocalarım, Sevgili Öğrencilerimiz ve Değerli Konuğumuz Profesör Doktor Ahmet Demirel, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının 102. yıl dönümünü ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları kapsamında düzenlediğimiz seminerimize hoş geldiniz. Egemenliğin ulusa devrini sağlayan en büyük adımlarından biri olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışını tüm dünya çocuklara bir bayram olarak hediye eden Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ü bir kez daha sevgi, saygı ve özlemle anıyoruz. Şimdi; izninizle değerli konuğumuzu sizlere takdim etmek istiyorum. Profesör Doktor Ahmet Demirel, orta öğrenimini Darüşşafaka Lisesinde tamamladıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümünü bitirdi. Aynı üniversitenin siyaset bilimi alanında yüksek lisans ve doktora derecesini aldı. 2000 yılında Marmara Üniversitesinde yardımcı doçent olarak çalışmaya başladı. Aynı üniversitede 2003 yılında doçent, 2012'de profesör oldu. Kurucu dekan yardımcısı olarak görev yaptığı ve yıllarca çalıştığı Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden 2017'de emekli oldu. Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup, Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi, İlk Meclisin Vekilleri, Tek Partinin Yükselişi, Tek Partinin İktidarı ve Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları adlı kitaplarının tamamı İletişim Yayınları'na yayımlandı. Yayına hazırladığı İsmet İnönü'nün Defterleri'yle Nihat Erim'in Günlükleri Yapı Kredi Yayınlarından çıktı. Mete Tunçay ve Yücel Demirel'le birlikte yayına hazırladıkları İlk Meclis Anketi, Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Gelecekte Beklentileri adlı kitabı Türkiye Büyük Millet Meclisince yayımlandı. Profesör Doktor Ahmet Demirel, ayrıca Anadolu Üniversitesinde ders kitabı olarak okutulan ve içine iki de bölüm yazdığı Türk Siyasal Hayatı adlı kitabın editörüdür. Bunların yanı sıra değerli hocamız Türkiye'nin siyasal hayatı alanında yayınlanmış çok sayıda makalesi ve kitap bölümü bulunmaktadır. Şimdi sözü "Bir Yüzyıl Sonra Birinci Meclis ve Ulusal Egemenlik" başlıklı konuşmaları için Profesör Doktor Sayın Ahmet Demirel hocamıza bırakıyorum. Buyurunuz Sayın Hocam.

Ahmet Demirel: Teşekkür ederim. Sayın Rektörüm, Sevgili Meslekten Öğrenciler ve çok Değerli Meslektaşlarım, bugün 102. yılı Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının daha doğrusu yarın olacak, ama biz kutlamamızı bugünden başlatmış oluyoruz. Dolayısıyla ben şimdi şeyi de biliyorum uzun tutulmuş konuşmaların yani hem dikkati dağıtma açısından hem de odaklanma açısından çok fazla verimli olmadığını düşündüğüm için mümkün olduğunca kısa ve özlü bir konuşma yapmaya çalışacağım. Umarım sesim bu arada iyi geliyordur çünkü ben bir operasyon geçirdiğim için ses telleri üzerinde sesimde biraz problem var, ama sanıyorum anlaşılıyor, sesim fena değil herhalde. Şimdi; şöyle başlayalım ulusal egemenlik dediğimiz zaman daha doğrusu egemenlik dediğimiz

zaman esas olarak bizim kastettiğimiz belirli sınırlar içerisinde yani bir toprak parçası üzerinde kural koyma ve hukukun yaratma gücünün elinde bulundurma şeklinde bir tanım yapılabilir. Şimdi bunu yaptığımız zaman hemen arkasından ulusal egemenlik diye bir kavrama bakınca da şeyi görüyoruz yani esas olarak bu ulusal belli bir toprak üzerinde hukuk oluşturma, kanun yapma yetkisinin millete yani ulusa ait olduğunu söylemiş oluyoruz. Bu önemli bir yetki tabii, ulusun kendi kendini yönetmesi anlamına da yorumlamak mümkün aynı zamanda. Şimdi Birinci Meclisin en önemli özelliklerinden birisi “ulusal egemenlik” kavramını getirmiş olması yani daha önceki dönemde bir Osmanlı geleneğini göz önünde bulundurursak son dönemdeki işte meşruti yapıya geçilmesini falan da işin içine de katarsak esas itibarıyla burada bir egemenliğin kaynağını hem dinden halife olarak dinden hem de sultan olarak saltanat makamından alan padişah söz konusu yani egemenlik esas itibarıyla padişahın elinde tuttuğu ama işte meşruti dönemle birlikte 1908’de esas olarak II. Meşrutiyet’ten itibaren parlamentonun da devreye girdiği, ama sonuç olarak padişahın bu egemenliğin son sahibi, nihai sözü söyleme hakkına sahip olan kurum olduğunu biliyoruz. Şimdi buna karşılık 23 Nisan’ın ulusal egemenliği ön plana çıkartmasının kendiliğinden oluşmadığı bunun belli bir nedeni var. Bunu esas olarak şöyle yorumlamak mümkün bütün Kurtuluş Savaşı boyunca saltanatın kaldırılmasına kadar 1 Kasım 1922’ye kadar bir ikili iktidar söz konusu. İstanbul’da bir yandan bir hükûmet var aynı zamanda Anadolu’da bir TBMM Hükûmeti var dolayısıyla bir ikili iktidar. Şimdi güçlere baktığımız zaman, zaman içerisinde Anadolu’daki hareket yani Anadolu iktidarı bütün güçleri elinde toplamaya başaracak. Buna karşılık İstanbul Hükûmetinin padişahlık kurumunun yetki alanı giderek daralarak en sonunda İstanbul sınırları içerisine hapsedilecek. Şimdi böyle bir ikili yapı içerisinde Anadolu’daki hareketin kendisini kabul ettirme, halka meşruiyetinin kaynağını gösterme açısından bir kavrama ihtiyaç var. İstanbul için bu kolay. Padişah diyor ki; “Ben padişahım saltanat makamını temsil ediyorum aynı zamanda halifeyim bütün Müslüman ailesinin başıyım dolayısıyla benim meşruiyetimin sorgulanacak bir tarafı yok.” Nitekim Ankara hareketi de uzun süre doğrudan padişahı cephe almadan yani kanunların başında yani hep şeyi yazar. İlk kanunlarda işte toplanma amacı hilafet ve saltanat makamını korumak ve kurtarmak olan işte yabancıların elinden işgalden vesaire kendi iradesini kullanamayan padişahın yetkilerini geçici olarak kullanmak vesaire gibi bir retorik tutturuyor. Asıl amaç bu değil tabii ki, ama böyle bir söylemi var. Buna karşılık kendisinin bir meşruiyet dayanağı göstermesi lazım işte o da hâkimiyet-i milliye oluyor. Diyorlar ki 1918 Aralık ayında son Osmanlı Meclis-i Mebûsanı padişah tarafından fes edildi. 1918’de 4.parlamento yani faaliyetlerini uzatılmıştı. 4 yıl süreyle seçilmişti, ama savaş nedeniyle uzatılıyor süresi daha sonra da kaldırılıyor yani görev süresi 1918’de kalkmış olacak. Buna karşılık dolayısıyla Anadolu hareketi başlayınca yani kongreler dönemi, Atatürk’ün Samsun’a çıktığı dönem, başladığı zaman esas olarak Anadolu hareketinin vurgulamış olduğu nokta parlamentonun tekrar açılması yani madem yeni bir meşruti bir yönetim var. Ortalıkta parlamento yok, Aralık ayında parlamento ortadan kaldırılmış, artık parlamento toplanmıyor dolayısıyla yeni bir seçime gidilmesi, egemenlik madem meşruti sisteme göre halkın elinde, halk bu egemenliğini seçimler yoluyla gerçekleştirmeli, hayata geçirmeli diyoruz, diyorlar. Şimdi bunun içinde bütün bu kongreler dönemi boyunca hem Sivas Kongresi olsun hem Erzurum Kongresi olsun öncesinde Erzurum Kongresinde de, Sivas Kongresinde de sürekli İstanbul’u karşıya almama cepheden buna karşılık İstanbul’u seçimleri yapmaya zorlama ve bunun da nedeni olarak ta hâkimiyet-i milliye. Anadolu halkına da diyorlar ki; “Parlamento şu anda faal değil dolayısıyla biz halkın temsilcileri olarak Erzurum Kongresi meclisin yerini almıştır, Sivas Kongresi meclisin yerini almıştır ve bunun içerisinde çıkan Heyet-i Temsiliye de Anadolu Hükûmeti yani hükûmetin yerini almıştır. Bu görev parlamento açılıncaya kadar devam edecektir.” diye İstanbul’a baskı yapıyorlar sonunda İstanbul seçimleri bilindiği üzere yapmaya razı oluyor ve son Osmanlı Meclis-i Mebûsanı 1920’nin Ocak ayında toplanıyor. Şimdi, görünüm açısından bu parlamentonun yapısına baktığımız zaman, gerçi şeye de baktığımız zaman kongreler döneminde kongre iktidarlarına baktığımız zaman daha sonra bunların derlenip toplanıp Sivas Kongresinde

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti hâline gelecek olan ve harekete baktığımız zaman esas itibaren ittihatçı geçmiş olan insanlardan oluşan, ama artık ittihatçılığı reddeden ve Mustafa Kemal Atatürk'ün otoritesi altında çalışmaya razı olmuş bir grup olduğunu görüyoruz yani köken itibariyle bunlar ittihatçıdır zaten başka bir yerden gelme imkânı da yok. Şöyle düşünelim diyelim ki Manisa'da bir şey kurulacak Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurulacak. Bunu kim kuracak? Oranın önde gelen eşrafı kuracak, oradaki devlet bürokratları kuracak, askeri kuracak vesaire. Yani dolayısıyla o insanlarda bir önceki dönemde neydi? Hepsi ittihatçıydı yani ittihatçıları kim kurdu? Böyle bir ekip yani yerel eşraf + bürokrasinin bir araya gelerek kurduğu. Şimdi bu kitle aynı şekilde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerini kuruyor ve ama artık eskiden olduğu gibi ittihatçılığı reddetme durumuna geçmişler. Sivas Kongresinde de malum fırkacılığın reddi yani particiliğin reddi ilan edilmişti. Dolayısıyla 1920'nin Ocak ayında İstanbul'da toplanan meclis dediğimiz üzere bu neydi ulusal egemenliği savunmak üzere ortaya çıkan ve eski ittihatçılardan oluşan ağırlıklı olarak bir parlamento. Şimdi buna karşılık gerek müttefik ülkelerin yani İngilizler başta olmak üzere işte diğer ülkeler gerekse padişahlık makamı ortaya çıkan bu parlamento yapısı itibariyle ittihatçılığın tekrar canlandırılması, sona eren ittihatçılığın diriltilmeye çalışılması olarak değerlendiriliyor. Nitekim kısa bir süre sonra Mart ayında yani iki buçuk ay ayrı bir faaliyet süresinden sonra İngilizlerin İstanbul'daki işgali pekiştirmesiyle bu parlamentonun ve parlamentoyu basmasıyla, bu parlamento faaliyetlerini yapamaz hâle geliyor ve Anadolu'ya geçme kararı alıyor. Yani daha doğrusu şöyle bir karar alıyorlar; "Güvenli bir ortam sağlanıncaya kadar, toplantılar için güvenli bir ortam oluşuncaya kadar faaliyetlerimize ara veriyoruz." diyorlar. Dolayısıyla yeni bir evreye geçilmiş oluyor. Bu arada kongreler dönemi bitmiş ve şeyin hemen arkasından, parlamentonun faaliyetlerine ara vermesinin hemen arkasından Mustafa Kemal Paşa'nın o meşhur tamimi vardır, genelgesi vardır ve buna göre Ankara'da bir meclisin açılacağı duyuruluyor ve seçimler için çağrı yapılıyor. Aynı zamanda İstanbul'daki Meclis-i Mebûsan'daki milletvekillerine de çağrı yapıp, "Buyurun, Ankara'ya gelin, Ankara'da açılacak olan parlamentoda sizin yeriniz hazır, zaten sizi yeni seçmiştik, yeniden seçime girmenize gerek kalmadan Ankara'ya gelebilirsiniz." diyorlar. Yani dolayısıyla ilk Büyük Millet Meclisimiz bizim ikili bir seçim sürecinden geçerek oluşmuştu. Bir taraftan İstanbul parlamentosu için seçilip, Ankara'ya gelenler bir yandan da 1920'nin işte Mart ayında, Nisan ayında ve daha sonra da parlamento açıldıktan sonra seçimler devam edecek bir sürü ilde. Daha sonra yapılan bu seçimlerle oluşan, seçilen yeni milletvekillerinden oluşacak ikili bir yapı. Şimdi burada da mesela parlamentoda seçim sistemi için yapılan seçim sisteminde esasa olarak seçim kanunlarındaki bazı kurallara da uyulmuyor. Bunun da temsiliyeti daha çok arttırmak, halkı daha geniş bir şekilde işin içine katmak şeklinde yorumlanabilir. Şöyle nüfusa göre seçilmesi gerekiyor yani nüfus büyüklüklerine göre bugünde öyledir ya yani İstanbul'dan işte şu kadar milletvekili çıkar. Küçük bir il olan Tunceli'den çok daha küçük çıkar yani öyledir nüfusa göre seçilmesi gerekirken. Bu genelgede "Her ilden beş milletvekili çıkacak." kuralı getiriliyor. Yani İstanbul'a beş milletvekili, İzmir'de beş milletvekili, buna karşılık Manisa'da beş milletvekili, (Giresun o zaman yok Trabzon'a bağlı) Trabzon beş milletvekili gibi ya da en küçük Hakkari'de beş milletvekili gibi. Böyle olunca küçük illerin gereğinden daha fazla temsil edildiği, ama herkesin "Ben, egemenlik hakkımı kullanıyorum." diye koşarak geldiği bir meclis oluşuyor. Öyle olunca da yapıya bakıyoruz halkın her kesiminin temsil edildiği eğitim seviyesi, meslek dağılımı, (yaş olarak genç zaten) bunlara baktığımız zaman da toplumun bütün kesimlerinin, bütün ideolojik akımların temsil edildiği bir parlamento hâline geliyor. Yerellik oranı da çok yüksektir. Yerellik derken şunu kast ediyorum milletvekillerinin seçilmiş oldukları il ile temsil ettikleri ile bakıyorum eğer bunlar aynıysa yani doğduğu ili temsil etme şeklinde değerlendirilenlerin oranı çok yüksek %60'ların üzerinde %65 falan gibi hatırlıyorum. Yani böyle yerel düzeyde sonradan başka bürokratik elitler tarafından temsil edilenler iller yerine ki Tek Parti Döneminde buna dönüşecek yani 30-35, 31-35 parlamentoda bu hâle gelecek ama Birinci Meclis hatta İkinci Meclis böyle bir yapı gösterir. Şimdi İstanbul'la mücadele sürdüğü için ve

Anadolu'dakine hâkim olma çünkü Anadolu'da bir bürokrasi var. İşte valiler var, mutasarrıflar var, asker var, işte illerde bürokrasi, nüfus memurları var vesaire işte falan hukukçular var. Bunların paraları ödenecek, görev yapan memurlar var. Bunlar kimden alacak parasını? Şimdi bir İstanbul Hükûmeti, bir Ankara Hükûmeti yani dolayısıyla ve de onların halka yaptıkları içtihatı kabul ettirmesi gibi bir mesele var. Öyle olunca da halkın Ankara'daki meclisin yasallığı üzerine, meşruiyeti üzerinde en küçük bir kuşku duymaması gerekiyor. Bunun için eğer en başından beri zaten kongreler döneminde başlamış olan hâkimiyet-i milliye, hâkimiyet-i milliye yani ulusal egemenlik, ulusal egemenlik söylemi dilden hiç düşürülmüyor. Halka siz kendi temsilcisinin siz ülkeyi siz yönetiyorsunuz ve bütün egemenlik irade sizin elinizdedir vurgusu, hissiyatı aşılarmaya çalışılıyor. Bu arada tabii, kırsal kesimi çok fazla etkilemiyor bunlar yani. Göç olgusunun hemen hemen hiç olmadığı, ulaşım ve iletişim imkânlarının son derece kısıtlı olduğu bir dönemden söz ettiğimiz için yani kırsal kesimde bunun etkilerini çok fazla olduğu söylenemez. Onlar esas itibarıyla yani Kurtuluş Savaşı için asker toplama vesaire gibi şeylerde işin içine katılıyorlar ve ama kendilerini tabii ki böyle bir şeyin sonsuz destekçileri çünkü köylü milletvekilleri ya da işçiler açısından köylülere bakımından daha doğrusu çiftçi, tüccar vesaireye baktığımız zaman yine oranın çok yüksek olduğunu göreceğiz meclisin. Dolayısıyla işin içinde bunların da olduğunu söylemek lazım yani temsil açısından. Şimdi vurgu hâkimiyet-i milliye ulusal egemenlik olunca bunun yasalarda izini de sürmek lazım ve gerçekten de başta anayasa olmak üzere çıkartılan kanunların hemen hemen tamamında ulusal egemenlik kavramını görüyoruz. Tartışmalara baktığımız zaman yani bir kanun çıkarken meclis görüşmelerine baktığımız zamanda hâkimiyet-i milliye kelimesinin, kavramının çok sık kullanıldığını ve milletvekillerinin dilinden düşmeyen bir kavram olduğunu da belirtmek gerekir. Yani bir araştırma yapılırsa çok ta iyi olabilir. Bir söylem analizi tarzında bir şeyle o mecliste kullanılan hâkimiyet-i milliye kavramı kaç kere kullanılmış ile mesela bugünkü meclis arasında bir karşılaştırma yapılırsa ortaya çok ilginç sonuçlar çıkabilir. Yani hâkimiyet-i milliye vurgusunun çok yapıldığını söylemek lazım bu da kanunlara yansıyor, dedim. Şimdi anayasanın başlangıçtaki maddelerinde zaten "Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir. Millet, egemenliğini doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi eliyle kullanır." Bu Millet Meclisi hem yasama yetkisine sahip şu anda 21 Anayasasının ve meclisin genel anlayışını bir özetlemeye başladım hem yasama yetkisini hem de yürütme yetkisini elinde bulundurur yani bir ayrı yürütme organı kendi başına programı olan, meclisin onayını bu programını meclisin onayına sunan bir hükümet sisteminden söz etmiyoruz. Yani bir meclis hükûmetinden söz ediyoruz. Meclis yasamanın yanında yürütme yetkilerini de kullanıyor ve ancak gündelik işleri işte bu 437 tane milletvekili var sicil numarası almış olan. Parlamento kapandığı zamanda bu 337'ye düşecektir yani 100 kişilik bir fire var. Ölüm, istifalar vesaire gibi nedenlerle ya da memuriyetini alıp ayrılanlar gibi nedenlerle. Yani bu kadar insanın bir araya gelip her türlü işi konuşmaları mümkün değil. Yani Milli Eğitim Bakanı diyelim ki bir yere bir öğretmen atanacak yani o kadar kişinin bir araya gelip bir öğretmen atamasını yapması pek akla yatkın bir şey değil tabii ki. Dolayısıyla meclisin işlerini yürütmek üzere vekiller yani bakanların karşılığı bunlar ve bunlar bir başbakan gibi bir kurum yani yürütmenin başı olan bir kişi tarafından tespit edilip güvenoyuna sunulmuyor aksine milletvekilleri doğrudan kendi içlerinden seçiyorlar. Yani şöyle toplanan insanlar diyorlar ki hadi şu anda içişleri bakanı seçimi yapacağız. Adaylar ya da işte aday olmayanlar olabiliyor ve sonuçta oylar veriliyor. Kim en çok oy almışsa o içişleri bakanı oluyor. O bitti arkadan ondan tamamen bağımsız olarak diyelim ki bayındırlık bakanına seçimi yapılacak, adaylar görülüyor, oylama yapılıyor, kim daha çok oy alırsa o bakan oluyor. Yani meclisin bakanlarını teker teker seçtiği, istediği zaman görevden alabildiği güvensizlik oyu vererek bir sistem. Bu da yine meclisin ne kadar güçlü olduğunu yürütmenin bile meclise tabi olduğunu tamamen çok açık bir biçimde gösteriyor. Yani anayasanın 1. maddesi ne diyordu; "Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir. Millet egemenliğe doğrudan Büyük Millet Meclisi eliyle kullanır." diyordu. Yani bu hayata da geçirilmiştir. Onun dışında yürütme organının başı konumundaki kişiyle yasama

organının başı konumundaki kişi anayasaya göre aynı kişidir. Yani meclis başkanı aynı zamanda yürütmenin başkanıdır. Ama 1921 Anayasasının bir maddesiyle şeyin bakanların kendi aralarında koordinasyonu sağlamak üzere bir ayrı başkan yetkisi olmayan, ama tabii ki sadece koordinasyon yetkisi olan bir ayrı başbakan seçme maddesi de konmuştur. Ama esas olarak yasama organının başkanlığını yapan kişi yani meclis başkanı aynı zamanda hükûmetinde başkanıdır. Şimdi anayasada temel hak ve özgürlükler ya da hukuk üzerine madde yok, ama yine ilginç bir şey söylemek gerekirse 21 Anayasası yürürlükte olduğu sürece son Osmanlı Kânûn-ı Esâsî, Kânûn-ı Esâsî de yürürlükte ve 1909 değişikliklerinden sonra Kânûn-ı Esâsî'ye baktığımız zaman burada bütün temel hak ve özgürlüklerin tamamen sayıldığını görüyoruz ve deniyor ki eğer bizim 21 Anayasasındaki herhangi bir konuda bir şey yoksa Kânûn-ı Esâsî geçerlidir. İkisi arasında çelişkili bir durum varsa o zaman 21 Anayasası geçerlidir, deniyor. Yani bu hayata da geçirilmiştir “Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir.” ilkesi. Şeyi de söyledim meclisin yapısına baktığımız zamanda yelpazenin her kanadında insanların olduğunu görüyoruz. Yani dolayısıyla bir şey daha söylemek lazım 1921 Anayasasının en önemli özelliklerinden birisi de yerel yönetimlere çok fazla ağırlık vermesi yani anayasanın toplamı içerisinde yerel yönetimlerle ilgili maddeler merkezi yönetimle ilgili maddelerden daha fazladır ya da en azından eşittir. Ama daha fazladır bir, iki madde daha fazladır olması lazım. Yerel yönetimlerin nasıl belediyelerin ve illerin nasıl yönetileceğine dair çok ayrıntılı bir madde oluşumu vardır ve bunların içerisine baktığımız zaman Türkiye genelinde, Türkiye siyasi genelinde hiç olmadığı ölçüde bir yerinden yönetim anlayışı vardır. Yani Türkiye’de anlayış biliyorsunuz çok şeydir merkezidir, yani her şey Ankara’dan yönetilir. Bu bütün Cumhuriyet dönemi boyunca böyle oldu yani daha önce Osmanlı döneminde de başkentten yönetilen ülke var idi, ama 21 Anayasası esas itibarıyla yerel yönetimlere ağırlık verir. İl genel meclislerine çok büyük önem verir. Yani her il kendi valisini kendisi seçer. Pardon kendi yöneticisini kendi seçer. İl yöneticisi asıl odur. Merkezi yönetim o ile sadece koordinatörü koordinasyonu sağlamak yani o ille Ankara arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere bir vali gönderir. Yönetim, il yönetimini seçen esas olarak halkın kendisidir. Her ilin bir parlamentosu vardır. Bu ilkelere göre belediye başkanı tabii ki il tarafından seçiliyor vesaire vesaire. Son derece ayrıntılı bir yerinden yönetim anlayışı var. Bununla birlikte bu yönetim anlayışı savaş koşulları nedeniyle, savaş koşulları nedeniyle bir türlü hayata geçirilemedi. 1924 Anayasasında da bu maddeler kaldırılıp yerine merkezi bir yönetim sistemi getirilince, merkezi bir yapılaşma getirilince 21 Anayasasının çizmiş olduğu bu yerinden yönetim anlayışı hayata geçirilemeden, hiç uygulamaya sokulamadan rafa kaldırılmış olacak. Şimdi; bir başka noktaya daha değinmek gerekirse şunu söyleyeyim yani şimdi Birinci Meclisin iki özelliği var. Bir taraftan savaş koşullarının olağanüstü meclisidir yani bir yandan Kurtuluş Savaşını fiilen yöneten orduyla ilgili, vergilerle ilgili, mali işlerle ilgili meseleleri gizli oturumlarda sonuna kadar tartışan, görüşen bir meclis. Yani gizli oturumlar esas olarak askeri meseleler ve para pul meselelerine ayrılmıştır yani vergiler, para vesaire mali durum gibi konuları gizli olarak bunların kamuoyuna açık olarak konuşulması tabii ki öyle koşullar içerisinde, savaş koşulları içerisinde pek akla yatkın değil. Son derece böyle olması da son derece doğal. Bir yandan dolayısıyla Kurtuluş Savaşı hem finansal hem askeri yönünü yöneten, tartışan bir meclis ve bunu başarıya ulaştıran bir meclis. Öte taraftan arka arkaya çıkartmış olduğu kanunlarla cumhuriyetin temellerini atmış olan bir meclis. Yani cumhuriyetin ilanı ile bildiğiniz üzere 29 Ekim 1923 İkinci Meclis’tir. 1923’ün Ağustos’unda bir parlamento açılır. Ağustos ayında açılan bu parlamentoda Ekim ayında cumhuriyeti ilan eder. Dolayısıyla Birinci Meclis cumhuriyeti ilan eden meclis olmamakla birlikte arka arkaya çıkartmış olduğu kanunlarla cumhuriyetin temellerini atıyor. Mesela 8 Temmuz 1922’de kabine sistemini getirip kuvvetler ayırımına yönelik bir adım atar. Rauf Orbay ilk başbakan olarak seçilir vesaire. Yani bunun ötesinde zaten “Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir. Millet egemenliğe doğrudan Büyük Millet Meclisi eliyle kullanır.” dediğimiz zaman bu zaten ismini söylemeden cumhuriyettir. Mustafa Kemal Paşa zaten Nutuk’ta söyler yani biz esas olarak 21 Anayasasıyla adını

koymadan cumhuriyeti ilan ettik gibi bir şey der, ama henüz cumhuriyet lafını telaffuz etmek savaş ortamı içerisinde erken bulunmuştur. Cumhuriyetin ilkeleri getirilmiştir, ama telaffuz edilmemiştir kelime. Onun ötesinde bu meclisin başka bir özelliği de yani bir yandan Kurtuluş Savaşını yönetti, dedik. İkinci olarak cumhuriyetin temellerini atan kanunları arka arkaya çıkarttı, dedik. bir başka özelliği de birbirine son derece tahammül gösteren, sonuna kadar dinleyen, birbiriyle tamamen tartışan ve herhangi bir biçimde tahakküm kelimesini kullanmamızı gerektirmeyecek kadar bir hoşgörü ortamı içerisinde çalışmıştır. Burada mesela Mustafa Kemal Paşa'yı çok rahatsız eden hatta bazı kanunları Mustafa Kemal Paşa'ya rağmen çıkartan başka türlü kanun yani iktidarın istediğinden daha farklı kanunlar çıkartan biri de muhalefet partisi. Mesela Hürriyet-i Şahsiye Kanunu, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir kanun bu. Muhalefetin oylarıyla çıkartılıyor hükûmette diyor ki, yani bu ortam içerisinde ve kanun esas olarak devlet memurlarına, askeri ve sivil bürokrasiye temel hak ve özgürlükleri askıya aldıkları zaman ne tür cezalar verileceğini belirleyen bir kanun. Yani tersten kanunlar hakim daha doğrusu şöyle diyor esas itibarıyla "Temel hak ve özgürlükler esastır. Bunlar hiçbir şekilde ihlal edilemez. Bunların yetkisini ve nüfusunu kötüye kullanarak ihlal eden, kötüye kullanarak bu hakların kullanılmasını engelleyen devlet memurlarına şu, şu cezalar verilir." Şimdi, buna karşılık bu muhalefetin isteği sonucu çıkan bir kanun 1923'ün Şubat ayında buna karşılık hükûmette diyor ki; "Yani böyle bir ortam içerisinde böyle bir kanun çıkarsa biz devlet memurlarına iş yaptıramayız. Bu onun için erken herkes korkar kimse de iş yapmaz." gibi bir itiraz var. Ama buna rağmen bu kanun çıkıyor mesela. Yani bunun gibi ya da kuvvetler ayırımına doğru giden ayrı bir hükûmet başkanı oluşturulması, İstiklâl Mahkemelerinin kaldırılması gibi bir takım esaslar yine bu muhalefetin oylarıyla alınmış kararlardır. Ama buna rağmen iki tarafta birbirine hoşgörü ve saygı içinde davranmıştır. İçlerinde alabildiğine tartışan bir meclis olmuştur. Kararlarında böyle bir empoze etme şeklinde, böyle bir dikte etme şeklinde olmaktan öte, olmaktan ziyade tam aksine tartışılarak, konuşularak alınması da bu meclisin bir başka önemli özelliği. Yani dolayısıyla bizim işin başında henüz cumhuriyet kurulmadan önce cumhuriyeti kuran yolda, cumhuriyetin kuruluşuna giden yolda hemen arifesinde böyle tartışan, temel hak ve özgürlüklere son derece önem veren, hukukun üstünlüğüne önem veren, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu deklare eden ve bunu anayasaya koyan bir meclise sahip olması ve Türkiye için bence şimdiye kadar yeterince vurgu yapılmamış, biraz ihmal edilmiş bir tarihi mirasımız. 23 Nisan vesilesiyle bu mirası bir kez daha hatırlatmak isteyerek konuşmamı burada sonlandırmak istiyorum. Nice 23 Nisanlara diyeli ve bugünden bütün ulusumuzun bayramını kutlamış olayım. Teşekkür ederim.

Ezgi Erel: Hasan Hocam, buyurun.

Hasan Bülent Kahraman: Ahmet Hocam, ses tellerinden bir operasyon geçirmiş sesi kısık. Ben de herhalde ses tellerinden bir operasyon geçireceğim, sesim çıkmıyor. Kendisinden öncelikle özür dilerim.

Ahmet Demirel: Estağfurullah Hocam,

Hasan Bülent Kahraman: Bugün Hocamı kampüste ağırlayamadık çünkü okula gidemedim bu hâlimden ötürü konuşmam da yasak fakat birkaç şey söylemem lazım. Her şeyden önce davetimizi kabul ettiği için, bu toplantıya katıldıkları için, bu çok değerli konuşmayı yaptıkları için kendisine müteşekkirimiz. Ahmet Hoca, Türkiye'de mikro tarihçilik alanında çok değerli, çok büyük, çok önemli işler başarmış bir hocamızdır. Cumhuriyet tarihi genellikle tarihçiler arasında biraz parantez içinde görülür. Hoca kendisinden önce de bu yönde ilerlemiş bir takım hocalardan hareketle çok değerli, analitik çalışmalar gerçekleştirdiler. Ben de aynı konularda iyi-kötü, nacişane çalışan birisiyim. Onun

bilhassa Birinci Meclis konusunda yaptığı, yazdığı kitaplardan büyük ölçüde yararlandık. Onlar temel kitaplardır. Sesim geliyor mu acaba, duyulabiliyor mu? (kendi kendime mi ...)

Ezgi Erel: Evet, Hasan Bülent Hocam duyabiliyoruz.

Hasan Bülent Kahraman: Şimdi, Hocama bu konuşmaları için de ayrıca teşekkür ederim. Ben üç soru sorayım. Bunlardan birincisi şu; kendisi de değindi Anadolu’da yerleşik bir bürokrasi var o tarihte yani 1919 itibariyle ve 20 itibariyle saray bürokrasisi. Saray bürokrasisi o sırada da, o sırada da yavaş, yavaş Anadolu bürokrasisi bunların arasında yani oradan milletvekili çıkıyor, Anadolu’dan geliyor Ankara’ya orada vali var. Evet, Anadolu Meclisi bildiğim kadarıyla vali vesaire mülki erkân tayin etmiyor. Onlarla irtibatlar, ilişkiler nasıl oluyor? Bu çatışmalara yol açmıyor mu? İkincisi, yine değindiler bu “Hâkimiyet-i Milliye” kavramı bir meşruiyet arayışının neticesinde teşekkül ediyor yani Anadolu’da bir mücadele sürüyor. Bu teokratik devlete karşı Hâkimiyet-i Milliye dolayısıyla Atatürk’ün söylediğini de daha sonra önemsemek gerekir. Yani adını koymadan biz cumhuriyeti ilan ettik 21 Anayasasında fakat bu “Hâkimiyet-i Milliye” kavramını Hocam acaba bugün kullandığımız ulusal egemenlik (national sovereignty) kavramıyla aynı tutma imkânı var mı çünkü bunu Namık Kemal’de, şurada burada kökleri mevcut? Son sorum şu; kusura bakmasın uzattım ama Hocayı bulmuşken bunları sormayıp ta ne yapacağız yani bir de o var? Üçüncüsü, İsmet Paşa yıllar sonra (bizim evimize de gelip gittiği için biz hep İsmet Paşa dedik) İnönü diyelim, İnönü, yıllar sonra Atatürk bana gelir giderdi “Bu meclisten bunaldım savaş sırasında, bilhassa savaş sırasında bunu kapatalım. Bu iş böyle olmuyor!” derdi. Ben ona mani olurdu, “Yok, dur etme, eyleme! Bunları düzeltiriz.” derdim. Bu İsmet Paşa’nın bir anlatısı bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bir Atatürk’ün bu tutumuna dair ola da bilir bunda çok insani bir tepki olarak görüyorum. Burada herhangi bir şey görmüyorum. Makro planda da bu meclisler kapanmadı, devam etti. Bu bir kişisel tercihin ötesinde model olarak devam etti. Bunu doğuran şartların uzantısı olarak devam etti, ama bu değerlendirmeyi siz nasıl yorumluyorsunuz? Hocam, tekrar teşekkürler hem teşekkürünüz için hem bu sorularıma vereceğiniz yanıtlar için. Buyursunlar.

Ahmet Demirel: Teşekkür ederim. Şimdi, sonuncudan başlayayım isterseniz, şeyin İsmet Paşa’nın bu dedimiz hatıralarında da var. Zaten gayet iyi hatırladığıma göre diyor “İşte ben Batı Cephesi komutanı olarak Batı Cephesinde şey yaparken mecliste değildim. Atatürk’ten iki kez telgraf aldım. Paşa ‘Meclisi kapatıyorum. Bu konuda görüşün nedir kapatmak istiyorum?’” O da dedim ki ona diyor Atatürk’e; “ Paşam, ben esas itibariyle meclisle yola çıktık, meclisle devam edersek bence dünya kamuoyunun hem halk nezdinde meşrutiyetimiz açısından bir problem ortaya çıkmaz. Böyle olması daha iyidir yani kapatmamak gerekir, ama ben size uyarım. Kapatırsanız da yapacak bir şey yok, yani ama bence kapatmayın!” dedim, der ve arkasından da ekler der ki daha sonra aldığım bir telgrafta, şifreli bir telgrafta der ki; “Mesele hallolmuştur, devam ediyoruz.” Şimdi, bununla ilgili meclis tutanakları şimdi bunu söyleyen tarih aşağı yukarı Batı Cephesi komutanları dediği zaman Temmuz ayı falan olması 1922’nin Büyük Taarruz arifesi. Şimdi şeye baktığımız zaman tesadüf eseri değil yani Özden Hanımla Özden Toker’le beraber ve Metin Toker rahmetli ve Erdal İnönü beraberce yani ben yaptım da İsmet İnönü’nün günlüklerini kitaplaştırdım, Yapı Krediden çıktı. Seneler oldu 2000’de falandı galiba çok sene. Metin Toker ve Erdal Bey’de her sayfasını kontrol etmişti yan bir hata olmasın diye. Şimdi orada 20 Temmuz gününde günlüklerin 20 Temmuz gününde Mustafa Kemal Paşa’nın şöyle diyor İsmet Paşa 20 Temmuz tarihinde “Meclisin sükûtu için Başkumandandan telgraf ” diyor. Yani dolayısıyla hatıralarla birleştirdiğimiz zaman demek ki 20 Temmuz’da bu iş yerine gelmiş. Şimdi 20 Temmuz’da ne oldu diye meclise bakıyoruz tutanaklara falan bakıyoruz. 20 Temmuz esas olarak Başkumandanlık Kanununun başkumandana vermiş olduğu emirle kanun çıkartma yetkisinin tekrar meclise iade edildiği yani bu yetkinin kaldırıldığı gün. Yani şimdi tutanaklara baktığımız zaman da şöyle gözüküyor yani birileri görev süresini üç ay

daha uzatalım mı diyor Mustafa Kemal Paşa'ya teklif veriyorlar. Mustafa Kemal Paşa “Hayır! Olağanüstü durum ortadan kalkmıştır dolayısıyla ben bu görevi, yetkileri artık istemiyorum, meclise veriyorum.” Sanki her şey güllük gülistanlık gibi gözüküyor, ama öyle değil yani esas itibariyle Mustafa Kemal Paşa hele, hele Büyük Taarruz arifesi bir ay sonra Büyük Taarruz başlayacak. Böyle bir dönemde bu yetkilerin devrinden, devredilmesinden rahatsız oluyor ve ilginç bir biçimde Temmuz ayı 1922'nin Temmuz ayı konuşmamda böyle kısmen değinerek hızlı geçtim meclis çoğunluğunun muhaliflerin eline geçtiği bir dönem. Yani İstiklâl mahkemeleri kaldırılıyor, Başkumandanlık Kanununun Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği kanun çıkartma yetkisi kaldırılıyor. Onun dışında kuvvetler ayırımına doğru bir yani Mustafa Kemal Paşa'nın yürütmenin başı olma yani bakanlar kurulunun bütün bakanların başkanlığını üstlenme görevi sona eriyor vesaire. Bu şeyin ciddi bir yetki törpülenmesi var. Bu muhalefetten de ciddi bir rahatsızlık duyduğu açık. Yani hatta Halide Edip'e falan da söylemiştir “Çok böyle olmayan bir muhalefetli meclis istiyorum.” diye ya da İsmail... Kitabında var... Gibi bir meclis istiyorum ifadesi İkinci Meclis için yani dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın zaman, zaman rahatsız olduğu ve bu meclisin yerine yeni bir meclis seçimine gidilmesini istediğini biliyoruz, ama fiilen bu olmadı yani fiilen için tekrar kabul etti, devam etti ve mesela yine konuşmamda söyledim tahammül gücü de var. Yani meclis bunları şey yapıyor geri alıyor “Ben sizin başkanınızım. Ben bunları kabul etmiyorum.” falan gibi bir şeye de girmemiştir. Buna pekâlâ girebilirdi gücü vardı çünkü bu otorite vardı. Milletvekillerinin üzerine diyebilir. Ben bunu böyle nitekim Başkumandanlık Kanununun üçüncü uzatması sırasında Mayıs ayında yani Mayıs 1922'de geçmiyor. Yani mecliste çoğunluk sağlanamıyor. O günkü oturumda Mustafa Kemal Paşa yok. Ertesi gün acilen toplantıya çağırıyorlar ve kendisi geliyor toplantıya ve diyor ki; “Dünkü tutanakları gözden geçirdim benim görev süremi uzatmamışsınız Başkumandan olarak yetkilerimi ama bilin ki ben bunu kabul etmedim. Ben bu görevi bırakmadım ve bırakmayacağım.” diyor. Şimdi, buradaki ifade Mustafa Kemal Paşa bu meclis tutanaklarında rastladığımız tek ve son ifadesidir yani meclis kabul etmese de ben bu görevi bırakmadım, bırakmayacağım, diyor, ama hemen arkasından söylediği sözün anlamını fark ediyor ki hemen ekliyor ki tekrar söz alarak (veya arada başkaları konuşuyor), tekrar söz alarak diyor ki; “Ben az önce konuşmamda bırakmadım, bırakmayacağım, dedim, ama orada asıl olarak kastettiğim bu meclis bu işin önemini o kadar çok kavramıştır ki ben bırakmak istesem de zaten bıraktırmaz anlamında kullandım.” diye sözünü de düzeltiyor. Yani dolayısıyla meclisin kararlarının üzerine çıkma gibi anlayışı pek olmamıştır, ama dediğim gibi meclisten rahatsızlık duymuştur. 23 seçimlerinde de tam istediği gibi parlamento olmuştur. Yani 287 kişiden 285'inin kendi adayı bağımsız seçildiği bir parlamento ve ama buna rağmen bu parlamento içinde Terakkiperver Fırkası gibi bir başka muhalefet partisi ortaya çıkacak kendi seçtiği milletvekillerinin oluşturduğu. Buna sanıyorum böyle bir şey yapmak lazım. Şimdi Anadolu bürokrasisi ile İstanbul'un saray bürokrasisi meselesine gelince Anadolu Hareketi bu zaman aldı tabii ki yani şeyin bürokrasinin Ankara'nın tamamen hâkimiyetini kabul etmesi, Ankara'nın emrine girmesi zaman aldı, ama direnmeler de çok fazla olmamıştır. Yani şimdi, Ali Çankaya'nın “Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi” diye çok harikulade bir eseri vardır. Hem mülkiyeyi anlatır hem de mülkiyeden mezun olanların özgeçmişlerini falan anlatır. Çok harika bir şeydir hocam biliyorsunuz. Şimdi o kitapta mesela özgeçmişler yaparken işte bilmem 1919'un işte diyelim ki Şubat ayında bilmem şuraya şey kaymakam oldu. 1919'un Temmuz ayında Anadolu'nun şeyini kabul etti, otoritesine girdi. Yani orada bürokratların ne zaman Ankara'nın otoritesini tanıdığı, tanıyarak Ankara'ya bağlı ve Ankara'ya tabi olarak çalışmaya bağlı olduğuna dair notlar dahi var bazılarında. Baktığım zaman ben onların çoğuna baktım yani nasıl bir tablo çıkıyor diye. Çok erken tarihten itibaren bunların hepsi Anadolu bürokrasisi İstanbul'u tanımışlar yani İstanbul'un otoritesi altına girmişler. Tamam, Ankara'ya göndermiyor İstanbul gönderiyor ama Anadolu'ya geçer geçmez de şey yapıyorlar hemen Ankara'ya tabi olarak çalışmaya başlıyorlar. Bu arada şeyi de eklemek lazım bu ikili iktidarın yani İstanbul ve Ankara Hükûmetlerinin tamamen uyumsuz çalıştıkları gibi bir genel

şeyimiz var anlayışımız var yani öyle otomatik olarak akla öyle geliyor. Zaten bir Ankara Hükûmeti var, bir İstanbul Hükûmeti var bunların ikisi çatıştılar ve sonunda Ankara galip geldi gibi düşünüyoruz. Oysa Damat Ferit Paşa dönemi hariç onun sadrazamlık dönemi hariç, başbakanlık dönemi hariç diğer dönemlerde özellikle de Tefvik Paşa döneminde ki en uzun dönemde odur. İki hükûmetin son derece uyumlu çalıştığını, arada yazıştıklarını birbirlerine fikir sorduklarını falan da biliyoruz. Dolayısıyla bizim bu bürokrasi üzerinde Ankara'nın hâkimiyet kurması dediğimiz şey biraz da kendiliğinden oldu. Oldu ama direnen bürokratta çok fazla olmadı çünkü milletvekilleri zaten oradan seçilmiş Ankara'ya gitmiş. E onların mazbatalarını oradaki kaymakam ve diğer seçim heyetindeki kişiler hazırlamışlar. Dolayısıyla bu sürecin öyle çok fazla da bir zorlayıcılığı olmamıştır. Tek tük olan Ankara'yı reddeden ve İstanbul otoritesine şey yapıp Ankara'yı tanımayan daha doğrusu bürokratların sayısı çok kısıtlıdır. Onların yerine de yenileri atanıyor, yenilerini hemen tayini hemen mümkün oluyor. Şimdi, hâkimiyet-i milliye kavramına gelince yani orada halkın doğrudan egemenliğini kullanması dediğim gibi bu retorikte, söylemde çok kullanılan bir şey. Mesela burada bir meşruiyet dayanağı olarak kullanıldığı çok açık ve hatta şunu da söyleyeyim bu meşruiyet dayanağının yani hâkimiyet-i milliye kavramının bu kadar vurgulanması o hâle gelmiştir ki mesela 23 seçimlerinden sonra işte 27, 31, 35, 39, 43 Tek Parti Döneminde biliyoruz her dört yılda bir seçim yapıldığını. O parlamentoda da hatta mesela şey de üçüncü çoğu da öyle de mesela kaç tane aday milletvekili seçilecekse o kadar aday gösteriliyor. Yani diyelim ki 300 kişi seçilecek 300 tane aday var. 301. aday yok ülke genelinde yani böyle olunca da tamamen atama parti merkezinin belirlediği kişilerin milletvekilliğine dönüştüğü bir parlamentolar olacak, ama geleceğimiz açısından önemli bunlar. Yani seçimlerin yapılıyor olması ve Türkiye'nin bir parlamentoya yönetiliyor olması parlamenter gelenek açısından önemlidir. Şunu söyleyeceğim, o dönemlerde dahi yani hâkimiyet-i milliye yani milletin seçimlerde iradesini gösteremediği ve tamamen Ankara'nın gösterdiği adayların milletvekili hâline getirildiği, atandığı sistemlerde dahi o parlamentoların içinde dahi hâkimiyet-i milliye, hâkimiyet-i milliye millet egemendir hatta Atatürk'ün "Köylü, milletin efendisidir." sözünde ifadesini bulan anlayış hep devam edecek. Bunun tabii ki yani böyle bir ulusal irade vesaire gibiden ziyade o dönemdeki o dönemin koşullarına bağlı olarak bir şey olarak almak bence gerekir, ama ifadenin kullanılış biçimi bile önemlidir. Böyle bir meclise atfedilen değer açısından son derece önemli. Bizim biliyorsunuz daha sonraki dönemlerde maalesef 21'den sonra 24'te başlayan 61'de de var hatta 71, 73 değişiklikleri, 82 Anayasası falan daha sonraki 82 anayasası üzerinden yapılan değişikliklerle parlamenter yani yasama yetkilerinin giderek daraltıldığını yürütmenin gücünün arttığı bir tarihsel seyir izledik biz. Yani hatta yasamanın üstünlüğünden öyle bir hâl aldı ki yürütmenin üstünlüğüne tamamen yürütmenin üstüne kayan bir yapılaşma içinde girdi. Bütün bunlara bakıldığında da İkinci Meclisteki o yasamanın üstünlüğünün prensibinin hayata geçirilmiş halini bence hala önemli bir miras olduğu şeklinde bir düşüncem var. Bilmiyorum açıklayıcı oldu mu ama?

Hasan Bülent Kahraman: Çok rica ederim, mükemmel. Evet, çok teşekkürler.

Ahmet Demirel: Ben teşekkür ederim.

Hasan Bülent Kahraman: Başka soru yok ise...

Ezgi Erel: Hasan Bülent Hocam teşekkür ediyoruz. Başka sorusu olan var mı acaba Değerli Katılımcılar, Değerli Hocalarım?

Hasan Bülent Kahraman: Peki, değerli hocama tekrar teşekkür ediyoruz. İlk fırsatta kendisiyle kendilerinin de Şile'de oturduğunu biliyorum, Şile Kampüsümüzde bir araya geleceğiz. Bugün bir arada olsaydık takdim edeceğimiz plaketimizi kendilerine sunacağız. Onu emaneten şu anda

saklıyoruz. Hocam, tekrar çok teşekkürler geldiğiniz için, tüm katılımcılara da katıldıkları, için teşekkür ederiz. Çok saygılar sunarız size.

Ezgi Erel: Bizler de çok teşekkür ediyoruz Ahmet Hocam değerli paylaşımlarınız için. Katılan herkese çok teşekkürler, sağlıklı günler diliyoruz. İyi günler, hoşça kalın.

***** Video burada sona eriyor. *****